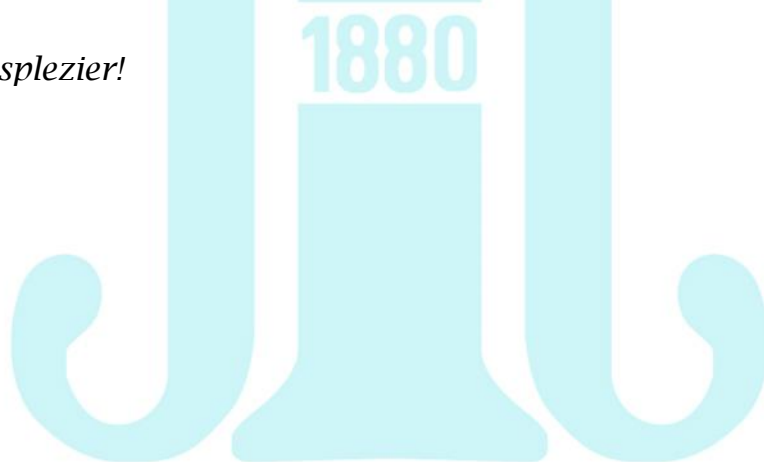

Even uw aandacht...

*Deze 'smaakmaker' laat u toe kennis te maken met dit werk.
Dit tekstfragment mag niet gebruikt worden voor opvoering. Het
mag niet worden gedownload, afgedrukt of verder verspreid.
Indien deze smaakmaker u bevalt, raden we u aan het volledige
toneelstuk te ontlenen en te lezen voor u tot de aankoop van
boekjes voor opvoering beslist.*

Veel leesplezier!

VAN DEN VOS REYNAERDE

Middelnederlands epos voor het toneel bewerkt

1880
door

Paul van Keymeulen

Toneelfonds J. Janssens – Antwerpen
2014
Nr.2654

OPVOERINGSRECHT

Het opvoeringsrecht wordt verkregen na aankoop van tenminste VIJFTIEN tekstboekjes bij de uitgever en na betaling van de verschuldigde opvoeringsrechten aan:

S.A.B.A.M.
Aarlenstraat 75-77
1040 Brussel
www.sabam.be

Na aankoop van het verplicht aantal boekjes krijgt men van de uitgever een aanvraagformulier dat, degelijk ingevuld, minstens vier weken de opvoering(en) naar S.A.B.A.M. moet worden gestuurd.

Men is volgens de Auteurswet strafbaar als men gebruik maakt van gekregen, gehuurde, geleende of gekopieerde boekjes.

Wanneer men niet voldoet aan de hier opgesomde voorwaarden, worden de geldende opvoeringsrechten met 100% verhoogd.

Voor Nederland wende men zich tot:

Stichting Bredero Auteursrechtenbureau
Valeriaanstraat 13
1562 RP Krommenie
www.stichtingbredero.nl

BELANGRIJKE OPMERKING !

Alle rechten voorbehouden. Iedereen die toestemming verkreeg het stuk *VAN DEN VOS REYNAERDE* op te voeren moet de naam van auteur *PAUL VAN KEYMEULEN* vermelden in alle publicaties die n.a.v. de voorstellingen verschijnen.

De auteursnaam moet onmiddellijk onder de titel vermeld worden, in een lettertype minstens half zo groot als dat van de titel, maar minstens twee keer zo groot als dat waarin de naam van de vertaler, regisseur en spelers wordt vermeld.

Wettelijk depot D/2000/0220/044
ISBN- 978- 90-385-06913

© 2000 Toneelfonds J. Janssens/Paul van Keymeulen
www.toneelfonds.be

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Toneelfonds J. Janssens – Te Boelaerlei 107 – 2140 Bght Antwerpen
Tel 03 366 44 00 . Fax 03 366 45 01 . info@toneelfonds.be

PERSONAGES

(Onbeperkte bezetting)

PATER BONTE
NOBEL, DE LEEUW
LEEUWENKONINGIN
YSENGRIJN, DE WOLF
HERSINDE, WOLVIN
BRUIN, DE BEER
GRIMBEERT, DE DAS
TYBAERT, DE KATER
CUWAERT, DE HAAS
PANCER, DE BEVER
SIRAPEEL, DE LUIPAARD
BELIJN, DE RAM
TIERCELIJN, DE RAAF
REYNAERD, DE VOS
HERMELINDE, ZIJN VROUW
CANTECLAER, DE HAAN
JULLOKE, HET “PASTOORSWIJF”

En verder een onbeperkt aantal niet sprekende rollen waaronder o.m. Lamfroot, Martinet, Coertois, zeven vossenkinderen, raadsleden, leden van de jury enz...

DECOR

Wordt in de tekst summier aangegeven. Hierbij geldt de grootst mogelijke vrijheid voor de regisseur. (zie ook voorwoord)

WOORD VOORAF

Onderhavige toneelbewerking van het beruchte Vlaamse dierenepos heb ik opgevat als een commedia dell'arte. Het impliceert dat regisseur en spelers de grootst mogelijke vrijheid genieten, maar zich wel moeten onderwerpen aan de ludieke speelstijl van de commedia dell'arte. Die vrijheid gebruiken ze niet alleen in hun spel maar ook om het decor op te stellen of te verplaatsen, om als souffleur op te treden en vooral om “bewegende scènes” te suggereren, die ik tussen de replieken niet zou hebben aangeduid. De acteurs geven ook uiting aan hun gevoelens ten overstaan van de optredende collega's, halen als het pas geeft grappen uit, richten zich tot het publiek, moedigen het aan, vragen om te applaudiseren, enzovoort.

Als het doek opgaat is het toneel leeg. Na een paar ogenblikken komt de voorzegger op: een bruine pater, blote voeten in sandalen, goed gevoed. Hij brengt zijn pupiter mee en neemt plaats uiterst côté jardin. Op zijn pupiter legt hij het grote perkamenten manuscript van “Van den vos Reynaerde”, dat met een ketting aan de pupiter vasthangt. Pater Bonte knipt met de vinger en een misdienaar, in koorhemd, op met een rokend wierookvat. De pater zingt eerst een paar zinnen in 't Latijn, bewierookt het boek en, grapjas als hij is, ook het publiek dat de misdienaar heeft aangemaand om recht te staan. Pater Bonte geeft het wierookvat terug aan de misdienaar die “dansend” verdwijnt, kucht een paar keer, stropt zijn mouwen op, opent plechtig het boek en zingt onverstaanbaar: saecula saeculorum. Dan begint pater Bonte op een zangerige evangelietoon, die echter stilaan overgaat in de sappige verteltrant van een geboren verteller.

Na de proloog verschijnen de spelers als een circusparade, in kostuum van het dier dat ze gaan uitbeelden. Ze kunnen naderhand hun kostuum afleggen en enkel hun masker behouden, maar daarover zal de regie oordelen.

Na de parade, spot op pater Bonte, die begint: “het was op een der sinksendagen.” Tijdens die eerste versregel en de volgende wordt het toneel door de rekwisitoren, die spelers zijn, aangekleed. De een brengt een boom en zet die vast of blijft hem vasthouden, een tweede een struik, een derde een stuk haag, enz. De voorzegger ziet er op toe dat alles goed verloopt, zet aan tot spoed, laat een decorstuk verplaatsen, enz. Hij gaat dan verder. “Koning Nobel die had toen...” Hij wacht tot Nobel verschijnt en men hem op zijn troon installeert. Daarna komen ook de leden van de Nobels raad, allen met hun rugloze stoel en zij nemen plaats in een halve cirkel rond Nobel, zoals op de miniaturen is te zien. Nobel is gekroond met een grote gouden kroon, de koningin met een kleintje.

Telkens wanneer de naam van een dier vernoemd wordt, komt er reactie van een ander dier of van een rekwisitoor, die bv. vanachter een decorstuk te voorschijn komen of hun vuist opsteken als het over Reynaerd gaat. Het kan ook dat ze hun decor even loslaten, zodat het dreigt om te vallen, wat natuurlijk niet gebeurt. Wanneer bv. een appelboom verschijnt of een kersenboom, kan de accessoirist een vrucht plukken en beginnen op te eten.

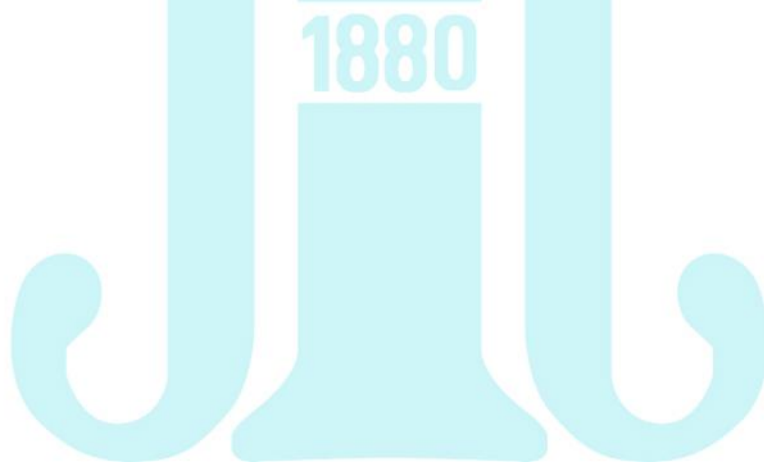
Veel komisch effect verwacht ik van de “bewegende scènes”, dwz. de scènes die verplaatsingen suggereren. Laten we de scène nemen waarbij Ysengrijn van het hof naar Malpertuis loopt. Het gebeurt als volgt: Ysengrijn doet enkele stappen richting côté

cour en blijft dan “ter plaatse voortstappen” terwijl de decorstukken defileren en de hele raad, met koning en al, stilaan côté jardin schuiven en verdwijnen. Naarmate Ysengrijn “vordert” ziet men andere bomen en struiken verschijnen en zelfs een verkeersbord met pijl die de verkeerde richting aanduidt, die door een accessoirist doodleuk wordt hersteld. Tijdens die tocht komt Ysengrijn af en toe pluimvee tegen, en dan houdt hij even stil (net als het decor) en volgt de dieren met begerige blikken. Een acteur verschijnt dan en “zegt” tegen Ysengrijn dat het niet door gaat en dat hij zich moet verder reppen. Als dan eindelijk Malpertuis wordt bereikt en het silhouet van een burcht verschijnt zoals die op miniaturen staan afgebeeld (en een praticabel poortje) houdt het decor stil.

Wanneer de voorzegger, pater Bonte, een scène beschrijft, wordt die gemimeerd, behalve als de personages spreken.

De decorstukken zijn uitgevoerd in triplex of dik karton, al kan een speler ook een “levende” boom uitbeelden bv. met een paar takken.

Het was onbegonnen werk al die scenische mogelijkheden op te sommen of aan te duiden in de tekst. Zo staan er geen aanwijzingen bij: maanlicht over de heide, de naakte pape in lichaamskleurig maillot met een opgenaaid vijgenblad, het “lachende hoofd van Cuwaert” dat in de pelgrimszak verdwijnt, de schoenen van Ysengrijn en Bruin die werkelijk worden uitgedaan en die Reynaerd past, het vallen van de avond en het opgaan van de zon. En zo kan ik nog een eindje doorgaan, maar het is beter dat de regisseur samen met zijn spelers naar effecten zoekt en vindt tot hun eigen voldoening en genoeg van hun publiek.

EERSTE BEDRIJF**DE DAGVAARDING**

PATER BONTE : Willem die de Madoc schreef

en daarvoor 's nachts wakker bleef,

vond het moeilijk te verduren

dat vos Reynaerds avonturen

in onze schone Dietse taal

bleven door Aernout onvertaald.

Dus liet hij de vite zoeken

en heeft ze uit Franse boeken

in ons mooi Diets neergeschreven.

God zal mij zijn bijstand geven.

'k Heb daarop gezet mijn zinnen

en bid, aleer te beginnen,

zowel de wijzen als de dwazen

zich niet te ergeren of verbazen

over mijn verzen en mijn woorden

die ze vroeger nimmer hoorden.

Dat zij luisteren die domoren,

ik breng een boodschap ten gehoren,

die iedereen goed moet verstaan.

Nu hoor dan hoe het spel vangt aan.

Maar aleer voort te vertellen

wil ik u even voorstellen

de personen van mijn verhaal.

't Zijn dieren sprekend mensentaal

maar volgen hun dierenmanieren

om hun lusten bot te vieren.

Ze komen stoetsgewijze

Met een masker op hun kop.

(Na deze proloog verschijnen de spelers als in een circusparade, volledig verkleed als het dier dat ze voorstellen en zullen uitbeelden. Nadien leggen ze hun dierenpak af – tenzij de regisseur er anders over oordeelt – en dragen enkel nog hun masker. Achtereenvolgens verschijnen: Nobel de Leeuw aan de arm van zijn koningin. Ysengrijn en Hersinde, Bruin de beer, Het hondje Coertoois, Grimbeert de das, Tybaert de kater, Cuwaert de haas, Pancer de bever, Sirapeel de luipaard, Belijn de ram, Tielcelijn de raaf en helemaal op het einde: Reynaerd en zijn vrouw Hermelinde en hun zeven kinderen. De parade is gedaan en spot op Pater Bonte.)

PATER BONTE : 't Was op een der Sinxendagen
toen de bomen en de hagen
waren bedekt met fris groen.
Koning Nobel die had toen

(Het toneel wordt nu geheel verlicht en twee rekwisiteurs brengen een troon aan waarop Nobel plaats neemt onder het oog van pater Bonte, die herneemt.)

Koning Liebaert die had toen
laten ontbieden zijn raad
voor een belangrijke zaak.

(De raadsleden komen op en installeren zich.)

Allen kwamen, groot en klein,
uitgenomen de vos Rein.
Die had zoveel kwaad gedaan
dat hij naar 't hof niet dierf gaan.
Toen de raad verzameld was
maakte elkeen, maar niet de das

over Reynaerd zijn beklag.

Ysengrijn ging voor Nobel staan

en hief een bitter klaaglied aan

YSENGRIJN : Nobel, koning en mijn heer,

die door elk dier wordt geëerd,

geef mij recht, geef mij wrake,

ontferm u over de schade

mij door Reynaerd aangedaan

van wie ik vaak moest ondergaan

grote schande en veel verlies.

Maar vooral berechtig hier

dat hij mijn vrouw heeft verkracht.

(Allen kijken naar Hersinde.)

en mijn kinderen heeft veracht:

hij bepiste ze waar zij lagen

tot ze geen daglicht meer zagen

en stekeblind bleven nadien.

Toch tergde hij mij nog sindsdien.

Zo erg was het met hem gesteld

dat er een dag werd vastgesteld

waarop Reynaerd onder ede

zijn onschuld zou hebben beleden.

Maar toen hij de relikwieën zag

had Reynaerd zich alweer bedacht

en hij vluchtte naar zijn slot.

Heer, iedereen heeft hij bedot

en ook deze baronnen hier.

(Protest en instemming bij de edelen.)

Mij heeft Rein, dat snode dier,

zoveel leed en kwaad gedaan

dat, ik weet het goed voorwaar,

was al het laken perkament

dat men weeft van hier tot Gent,
 het zou bijlange niet volstaan
 om zijn streken te verslaan.
 Ik zou zwijgen nu voortaan,
 was daar niet mijn eega's schand.
 Rein moet verdreven uit het land.
 Heer, wanneer word ik gewroken?

PATER BONTE : Nadat Ysengrijn had gesproken

stond het hondekijn Coertoois
 en het bekloeg zich in 't Fransoos.

*(Het hondje komt voor Nobel staan en begint zijn pantomime met oui-oui-
 geluiden en si-si.)*

Coertoois was vroeger zo arm
 dat 't enig goed dat hij bezat,
 in een winter bij harde vorst,
 bestond uit een eindje worst.
 Reynaerd, die gruwelijke man,
 die worst ontstool en hem ontnam.
 Tybaert, de kater, werd toen boos
 en om te houden zijn betoog
 sprong hij midden in de ring.

TYBAERT : Sire Nobel, edele koning,

omdat gij Rein voor vijand houdt,
 is hier niemand, jong of oud,
 die niet klagen zal voor u.

Wat Coertoois aanklaagt hier en nu
 is jaren gelden al geschied.

Mijn worst was en ik klaag niet.

Ik had ze gestolen, dat is waar,
 bij een domme molenaar
 en Coertoois stal ze van mij.

Ik moet dus klagen en niet hij!

PATER BONTE : Toen hij dat vernomen had
stond Pancer de bever op en sprak.

PANCER : Oh, oh, Tybaert, denkt gij echt,
dat Reynaerd hier niet wordt berecht?
Hij is een moordenaar en dief.
Niemand hier heeft Reynaerd lief.
Wat weet gij van zijn wandaden?
Nog gisteren en bij volle dage
deed hij de lelijkste schanddaad
aan vriend Cuwaert hier, de haas,
want tijdens koning Nobels vrede
zwoer Rein hem 't credo aan te leren
en hem te maken kapelaan.
Daarvoor deed hij hem zitten gaan
stevig tussen zijn twee benen.
Ze begonnen na zijn zegen
te bidden allerlei gebeden
en luid te zingen psalm en credo.
Het toeval wou dat rond die tijd
ik daar toevallig kwam voorbij.
Toen ik hoorde hun gezang
versnelde ik met angst mijn gang
Rein had zijn les al opgegeven
en Cuwaert bij de keel gegrepen;
hij had zijn kop vast afgebeten
was ik hem niet ter hulp getreden
op die eigenste plaats en stond.
Bekijk hier nog de verse wond
en het litteken, heer koning,
dat Cuwaert van Rein ontving.
Laat gij die misdaad ongewroken
dan is uw godsvrede verbroken.

Volgt gij niet de raad der wijzen,
dan, Nobel, zal men u misprijzen
vandaag en daarna menig jaar.

YSENGRIJN : Bij God, Pancer, gij spreekt waar.

Was Rein dood, het deed ons goed,
want als het zo verder moet
zal hij ons nog blijven schaden
met onmenselijke daden.

PATER BONTE : Toen sprong recht Grimbeert, de das,
die de zoon van Reins broer was
en zeer verbolgen sprak en fel.

GRIMBEERT : Heer Ysengrijn, men weet het wel
en het spreekwoord zegt het goed:

“Uit vijands mond komt zelden goed.”

Luister, wil letten op mijn woord,
ik wou zien hangen aan een koord,
bij zijn nek gelijk een dief
wie d'ander 't meest heeft gegriefd,
Ysengrijn, als het is uw verlangen
van Rein vergelding te ontvangen
wil ik mij daarvoor inzetten.

Mijn oom zal zich ook niet verzetten.

Maar wie het meeste heeft misdaan

zal bij d'andere in 't krijt staan

zowel mijn oom zowel als gij.

Kon mijn oom hier vrank en vrij
verschijnen, gij werd meteen gestraft.

Gebeten hebt gij in zijn vacht

zo dikwijls met uw scherpe beten,

dat hij helaas zich niet kon wreken.

YSENGRIJN : Grimbeert, hebt gij van uw oom geleerd

te liegen zo ongegeneerd?

GRIMBEERT : Ik heb ter zake niet gelogen,
want gij hebt mijn oom bedrogen
dikwijls en op menige wijze.
Zijt gij vergeten de pladijzen
die hij wierp vanop de wagen?
Gij durfde u niet dichtbij wagen.
Maar om de vissen op te eten
stond ge paraat en al gereede.
Meer dan een afgekloven raat,
liet ge oom niet in die zaak.
Bedrogen hebt ge hem ook met spek:
lekker stuk voor uw en bek.
Gij slokte het vlug door uw muil.
Toen oom zijn deel vroeg van de buit
lachte gij hem vierkant uit
“Ach, Reynaerd, vrolijke schavuit,
eet het zwoerd, ’t is vet genoeg.”
Oom kreeg dus niet waar hij om vroeg.
Heren dunkt u dat fatsoenlijk?
Het was bedrog en onbetamelijk.
Die klacht over zijn eigen vrouw?!
Rein was haar zijn leven lang trouw.
Maar wat als in hoofse trouw
zij hun liefde in ’t bed beleden?
Wat nog? Wat dient over ’t verleden
nog gesproken en verteld?
Ysengrijns vrouw was vlug hersteld.
En dan die aanklacht van de haas
die onterecht is en zeer dwaas.
Omdat hij ’t credo niet goed las
sloeg Rein hem die zijn leraar was.
En Coertoois met zijn brokje worst

die hij verloor bij harde vorst,
 die aanklacht bleef toen verholen
 want hij had ze van Rein gestolen.
 Gestolen goed gedijt niet.
 En daarmee ook zijn we kiet.
 Neen, oom is een rechtschapen mens.
 Sinds koning Nobel zijn wens
 van peis en vrede vorderen deed,
 zeg ik u dat, bij mijn weet,
 Rein nooit iemand deed verdriet.
 Als kluizenaar en eremiet.
 Al sedert meer dan een vol jaar
 draagt hij 't kleed van kemelhaar,
 eet hij geen vlees, noch wild noch tam,
 dat zeg ik daar ik bij hem was.
 Zijn slot Malcroois heeft hij verlaten,
 hij heeft zich in een kluis begraven
 en in die stulp daar woont hij in
 met Hermeline en zijn gezin.
 Hij verkommert van ontbering.
 Honger en dorst, elke beproeving
 verdraagt hij voor zijn vele zonden.
 Ik vertel u dat onomwonden...

(Grimbeert wordt onderbroken door de lijkstoet van Pinte. Pater Bonte beschrijft dit toneel. Men ziet het gebeuren.)

PATER BONTE : Wijl Grimbeert was aan 't verhalen

zag men van d'heuvel nederdalen
 de trots der hanen, Canteclaer
 en hij bracht mee, op een baar,
 een dode hen, met name Coppe,

die Reynaerd bij haar kroppe
 kop en nek had afgebeten.
 Hoe? Komen wij meteen te weten.
 Hij ging voor de lijkbaar staan
 om met zijn vleugels te slaan.
 Aan weerskanten van de baar
 stonden hanen wijd vermaard.
 De ene haan heette Cantaert,
 die vroeger goed stond bekend
 als de man van vrouw Alend.
 De andere was, naar ik denk,
 de bekwame haan Crayent.
 Schoner haan men niet vinden zal
 van Polen tot in Portugal.
 Omdat ze hun zuster hadden verloren
 kon men ze al van verre horen
 jammeren, zuchten en weeklagen.
 Canteclaer zou vergelding vragen.

CANTECLAER : Sire, om Gods heilige genade,
 spreek recht over de schade
 die Reynaerd ons heeft aangedaan,
 aan Coppe en magen die hier staan
 te treuren om harentwil.
 In 't begin van de maand april,
 toen de winter was gedaan
 en de bloemen bloeien gaan
 in veld en tuin tussen 't groen...
 Ach, een groot gezin had ik toen.
 'k Was trots over mijn nageslacht:
 van jonge zonen had ik er acht
 en van jonge dochters zeven.
 Ze schepten plezier in het leven

dat mijn vrouw hen had gegeven.
 Ze waren allen groot en sterk
 en liepen rond in erf en perk
 omsloten door een hoge muur.
 Binnen het erf stond een schuur
 waarin waakte een meute honden
 die al menige dief verwondden.
 Mijn kinderen waren onvervaard
 en dat werd Reynaerd vlug gewaar.
 Hoe dikwijls sloop niet rond de muur,
 meester Rein, de snode gebuur?
 Hoe vaak kwam hij ons niet belagen?
 Als de honden hem dan zagen
 stormden ze blaffend op hem af
 en eens, op een zekere dag,
 werd hij door hen ingehaald
 en heeft hij zware tol betaald...
 Nadien kwam hij als eremiet
 en bezorgde mij een brief,
 met uw zegel, here koning,
 dat onder aan 't epistel hing.

EEN STEM : Een vervalsing!

TWEEDE STEM : Hoogverraad!

DERDE STEM : De strop voor die moordenaar!

(Nobel steekt zijn hand op voor stilte. Doet teken aan Canteclaer om voort te gaan)

CANTECLAER : Toen ik die brief had gelezen,
 wist ik: daarin stond geschreven,
 dat gij bij koninklijk dekreet
 in heel uw rijk, in elke streek,

aan alle dieren had bevolen
 vrede in hun nesten en hun holen.
 Rein bracht mij ook ander nieuws:
 hij was geworden eremiet
 en had veel boete gedaan
 voor alles wat hij had misdaan,
 dat wij nu vredig konden leven,
 want hij had 't stelen opgegeven
 en ook het vlees, spek en smout,
 hij was geworden nu zo oud,
 dat hij aan zijn ziel moest denken
 voor vriend Hein hem kwam wenken.
 Hij ging weg me lome schreden
 en luid biddend zijn gebeden.

EEN STEM : Een schurk!

TWEEDE STEM : De huichelaar!

DERDE STEM : Maak voor hem de galg al klaar!

(Nobel vraagt weer op stilte.)

CANTECLAER : Ik ging met een blij gemoed
 naar mijn scharrelkinderen toe.
 Ik was zo weinig op mijn hoede
 dat ik met mijn hele broedsel
 scharrelen ging buiten de muur.
 Daar geviel me een kwaad avontuur,
 want Reynaerd, de smerige schavuit,
 sprong vanachter de hage uit
 en heeft ons d'aftocht afgesneden.
 Meteen had hij ook vastgegrepen
 een van mijn dochters bij de kraag
 en laten glijden in zijn maag.

Rampspoed heeft mij toen geraakt,
 want toen Rein éénmaal de smaak
 kreeg in zijn gulzige mond
 kon ons geen wachter of geen hond
 noch behoeden noch beschermen.

Heer, wil u over ons ontfermen.

Met zijn listen en zijn lagen
 zou Rein er elke dag in slagen
 om te roven al mijn kinderen.

Hun aantal is nu zo verminderd
 dat van de vijftien kinderen mijn
 er maar vier overgebleven zijn,

(Oh!-geroep)

die Rein nog niet heeft verslonden.

Gisteren nog hebben de honden
 mijn Coppe teruggebracht.

Helaas ze was al omgebracht
 door dat bloeddorstige dier.

Nobel, wreek me nu en hier!

NOBEL : *(Heeft eerst het rumoer bedaard.)*

Here Grimbeert, meester das,
 uw oom die dus eremiet was
 heeft mijn vrede niet gehouden
 en dat zal hem nog jaren rouwen.

En gij, mijn trouwe Canteclaer,
 die treurt en weent met veel misbaar
 om uw vermoorde dochter hier,
 dat de Heer hebbe hare ziel
 en moge hij ze in de hemel houden.

Wij zullen om haar nu rouwen,
 We zullen de vigilies zingen
 en dan in d'aarde laten zinken